

Joanna Sanecka-Tyczyńska*

Platforma Obywatelska RP o suwerenności Polski

Civic Platform of the Republic of Poland on Poland's sovereignty

Abstract: The article analyses contemporary Polish liberal thought represented by the Civic Platform of the Republic of Poland regarding the issue of sovereignty. Sovereignty can be considered one of the main features that constitute a state. The debate on sovereignty intensified after 2004, when Poland became a member of the European Union, and after the armed attack of the Russian Federation on Ukraine in February 2022. Political circles in Poland defined sovereignty in different ways. Some of them, including the liberal ones, proposed abandoning the traditionally understood state sovereignty in favour of its modern formula that takes into account the progressing globalization, integration, and interdependence of states.

Keywords: sovereignty, Civic Platform, political thought

Streszczenie: W artykule przeprowadzono analizę współczesnej polskiej myśli liberalnej reprezentowanej przez Platformę Obywatelską RP w kwestii suwerenności. Suwerenność można uznać za jedną z głównych cech konstytuujących państwo. Debata na temat suwerenności zintensyfikowała się po 2004 r., kiedy Polska stała się członkiem Unii Europejskiej, a także po ataku zbrojnym Federacji Rosyjskiej na Ukrainę w lutym 2022 r. Środowiska polityczne w Polsce różnie definiowały suwerenność. Część z nich, w tym liberalne, proponowały odejście od tradycyjnie rozumianej suwerenności państwa na rzecz jej nowoczesnej formuły uwzględniającej postępującą globalizację, integrację i współzależność państw.

Słowa kluczowe: suwerenność, Platforma Obywatelska, myśl polityczna

Uwagi wstępne

Wokół suwerenności raz po raz toczą się dyskusje polityczne, które mają na celu zdefiniowanie pojęcia oraz wskazanie jego zakresu podmiotowego. W Polsce debaty takie toczyły się wielokrotnie, między innymi przy okazji wejścia do Unii Europejskiej, ratyfikacji traktatu lizbońskiego, paktu fiskalnego, debaty o perspektywie przyjęcia euro

* dr hab., Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, ORCID: 0000-0002-0344-4307, e-mail: joanna.sanecka-tyczynska@mail.umcs.pl.

czy też propozycji reform UE. Każdorazowo wybuchała gorąca dyskusja o suwerenności Polski, padały argumenty mające świadczyć o jej wzmocnieniu bądź osłabieniu, a nawet utracie.

Pojęcie suwerenności jawi się jako niezwykle szerokie i wieloaspektowe. Wymyka się wszelkim próbom ujęcia w ścisłych i analitycznych kategoriach. Suwerenność stanowi podstawowe pojęcie współczesnej polityki i prawa¹. Należy wyróżnić trzy zasadnicze jej ujęcia: państwowe (kategoria prawa międzynarodowego, definiująca wzajemne stosunki między państwami), narodowe (kategoria prawa konstytucyjnego, określająca prawa i obowiązki obywateli poszczególnych państw) oraz polityczne (łączy różne aspekty politologiczne, w tym ekonomiczne). Suwerenność jest atrybutem nadrzędnej władzy państwa oraz jednocześnie formalnej niepodległości poszczególnych państw².

Suwerenność państwa przejawia się w dwu sferach: wewnętrznej (*ad intra*) i zewnętrznej (*ad extra*). Suwerenność wewnętrzna oznacza autonomiczność procesu decyzyjnego państw oraz ich niezależny udział w tworzeniu prawa. Suwerenność zewnętrzna odnosi się do relacji państwa z innymi podmiotami międzynarodowymi oraz relacji między państwem a prawem międzynarodowym. W tym aspekcie kładzie się nacisk na niezależność władzy państwa od innych podmiotów prawa międzynarodowego. Niewątpliwie suwerenność wyróżnia państwo wśród innych podmiotów. Z jednej strony jest głównym pojęciem organizującym państwo i społeczność międzynarodową, z drugiej zaś strony przestrzeganie zasady równej suwerenności stanowi podstawę relacji międzynarodowych³.

Suwerenność jest cechą państwa i w prawie międzynarodowym oznacza niezależność od władzy jakiegokolwiek innego podmiotu oraz zdolność do zaciągania zobowiązań międzynarodowych i wywiązywania się z nich. Tym samym wiąże się z pojęciem niepodległości.

- 1 Vide R. Jackson, *Suwerenność*, przekł. J. Marmurek, Warszawa 2011, s. 8, 10; R. Kwiecień, *Suwerenność państwa: rekonstrukcja i znaczenie idei w prawie międzynarodowym*, Kraków 2004, *passim*.
- 2 W. Jedlecka, *Państwo narodowe a integracja europejska*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy” 2007, nr 1, s. 65; J. Ciapała, *Konstytucyjna zasada zwierzchnictwa Narodu w kontekście członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, [w:] *Koncepcje suwerenności. Zbiór studiów*, red. I. Gawłowicz, I. Wierchowicka, Warszawa 2005, s. 347.
- 3 N. Witula, *Znaczenie suwerenności w demokratycznym państwie prawa*, „Kultura Prawna” 2021, t. 4, nr 1-2, s. 73; J. Kranz, *Polska i Unia Europejska w epoce »dobrej zmiany«, czyli jak wygrać trzecią wojnę światową*, Warszawa 2023, s. 17.

W literaturze przedmiotu wśród atrybutów suwerenności wymieniane są: wyłączna jurysdykcja nad własnym terytorium i obywatelami, swobodne wykonywanie kompetencji w zakresie polityki wewnętrznej, prowadzenie własnej polityki finansowej, budżetowej i fiskalnej, realizowanie niezależnej polityki zagranicznej, decydowanie o wojnie i pokoju, sojuszach wojskowych, członkostwie w organizacjach międzynarodowych oraz swoboda, co do uznania państw i rządów, nawiązywanie lub zrywanie stosunków dyplomatycznych⁴.

Warto podkreślić, że w dziejach państwa pojęcie suwerenności podlegało ewolucji: od tradycyjnej jego interpretacji, która opierała się na przekonaniu o nieograniczonej i niepodzielnej zdolności do wykonywania przez państwo jego funkcji w polityce wewnętrznej i zewnętrznej, przez przesunięcie jej z monarchy jako jednostki uosabiającej państwo na zbiorowość polityczną (suwerena) na przejściu do bezosobowej władzy politycznej kończąc⁵. Niewątpliwie współcześnie odchodzi się od tradycyjnego pojmowania suwerenności państwa, sprowadzającego się do tezy, że państwa nie podlegają żadnej wyższej władzy poza uzgodnionym prawem międzynarodowym.

Podmiotem badań jest Platforma Obywatelska Rzeczypospolitej Polskiej (dalej: PO), która powstała jako stowarzyszenie 24 stycznia 2001 r., a jako partia została zarejestrowana w roku 2002 pod nazwą Platforma Obywatelska RP. W latach 2007-2015 PO stanowiła największą siłę polityczną w Sejmie oraz Senacie i wspólnie z PSL tworzyła koalicję, która była zapleczem parlamentarnym rządu. Z PO wywodził się Bronisław Komorowski sprawujący urząd Prezydenta

4 W. Czapliński, A. Wyrozumka, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2014, s. 174; I. Gawłowicz, *Nowe wykorzystywanie suwerenności jako signum temporis*, [w:] *Koncepcje suwerenności*, op. cit., s. 32.

5 O ewolucji pojęcia suwerenność i różnych jego interpretacjach pisali m.in.: R. Jackson, *Sovereignty. The Evolution of an Idea*, Cambridge 2007; A. Ferreira-Snyman, *The evolution of state sovereignty. A historical overview*, „Fundamina. A Journal of Legal History” 2006, vol. 12, no. 2; *Suwerenność państwa członkowskiego Unii Europejskiej*, red. P. Stawarz, T. Wallas, K. A. Wojtaszczyk, Warszawa 2017; K. Zuba, *Problem suwerenności w oczach eurosceptyków na przykładzie wybranych państw europejskich*, [w:] *Suwerenność państwa we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, red. Z. Leszczyński, S. Sadowski, Warszawa 2005; J. Grittersová, *The evolution of the concept and the role of sovereignty*, „Conflicts and Tensions in the World” 1999, vol. 8, no. 3; J. Tomasiewicz, *Suwerenność. Narodziny i ewolucja pojęcia*, „Społeczeństwo Otwarte” 1997, nr 2; R. Rosicki, *O suwerenności*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny” 2010, nr 4.

A. Laska, *Suwerenność państwa jako kategoria politologiczna*, [w:] *Suwerenność państwa we współczesnych*, op. cit., s. 226, 236.

RP w latach 2010-2015. W 2023 r. PO i jej sojusznicy z Koalicji Obywatelskiej ponownie przejęli władzę polityczną w Polsce, zawiązując koalicję z Trzecią Droga i Nową Lewicą.

Dwie przesłanki legły u podstaw rozważań o suwerenności w myśli politycznej liberałów. Pierwszą było przekonanie o niebagatelnym znaczeniu tytułowej kategorii w debacie tak naukowej, jak i politycznej jako pojęcia powiązanego z żywotnymi interesami państwa. Suwerenność, czyli zdolność państwa do samodzielnego i niezależnego sprawowania władzy na swoim terytorium i w stosunkach z innymi państwami należała od wieków do podstawowych elementów podmiotowości państwa⁶. Drugą przesłanką była akceptacja poglądu, że suwerenność jest pojęciem spornym, co oznacza że występują liczne jego interpretacje i brak zgody co do istoty i podmiotu suwerenności. Liberałowie byli uczestnikami debaty o suwerenności państwa i jedną ze stron sporu politycznego.

Celem badawczym niniejszej pracy jest próba scharakteryzowania wąskiego wycinka myśli politycznej PO dotyczącego suwerenności oraz odpowiedź na pytanie, jakie znaczenie przypisywali jej politycy partii w XXI w. Artykuł koncentruje się głównie na suwerenności zewnętrznej, gdyż to ten aspekt tytułowego pojęcia dominuje w myśli politycznej liberałów, a zagadnienie suwerenności państwa polskiego było dyskutowane najczęściej w kontekście jego polityki zagranicznej. Analiza źródeł liberalnej myśli politycznej pozwala wskazać na marginalne odwołania polityków tej partii do państwa jako suwerennego bytu w aspekcie wewnętrznym. Jeżeli już się pojawiały to najczęściej w kontekście definiowania roli państwa jako gwaranta wolności i praw człowieka oraz zakresu niezależności jednostki od władzy politycznej⁷.

W artykule rekonstrukcji poddano jeden z obecnych w debacie publicznej poglądów na suwerenność państwa, w tym stosunek do państwa narodowego w dobie integracji i globalizacji, miejsca Polski w UE oraz redefinicję istoty suwerenności. Hipoteza badawcza sprowadza

6 B. Nuzzo, *Nowe zjawiska społeczne i gospodarcze wpływające na suwerenność państwa: wybrane zagadnienia*, [w:] *Suwerenność. Wybrane aspekty*, red. A. Krzyńówek-Arndt, B. Szlachta, Kraków 2016, s. 103.

7 *Program PO. Polska zasługuje na cud gospodarczy. By żyło się lepiej. Wszystkim!*, Warszawa 2007, s. 70; *Podsumowanie 500 dni pracy rządu Donalda Tuska i koalicji PO-PSL*, Warszawa 2009, s. 101 i n.; D. Tusk, *Zwińmy folie, wynieśmy drabiny*, „Gazeta Wyborcza”, 26 III 2011, nr 71, s. 19-20; idem, *Nasza wielka stabilizacja*, rozm. T. Machała, „Wprost”, 22 X 2010, nr 39, s. 15.

się do stwierdzenia, że politycy Platformy Obywatelskiej, będąc zwolennikami pogłębienia integracji europejskiej świadomie godzili się na uszczuplenie suwerenności Polski na rzecz wspólnych, unijnych rządów i dokonali redefinicji pojęcia suwerenności w porównaniu z jej tradycyjnym ujęciem.

Artykuł bazuje na analizie źródeł zastanych, w tym przede wszystkim prymarnych dla myśli politycznej PO świadectwach – dokumentach programowych oraz wypowiedziach publicznych, spośród których przeważają przemówienia sejmowe i wypowiedzi polityków partii w mediach masowych. Wśród technik badawczych dominuje analiza świadectw i śladów myśli politycznej. Badania zostały przeprowadzone z zastosowaniem technik *desk research* (w tym jakościowej analizy źródeł pisanych), polegających na analizowaniu oraz przetwarzaniu danych i informacji pochodzących ze źródeł, a następnie formułowaniu na ich podstawie wniosków dotyczących badanego problemu.

1. Podstawy ideowe i teoretyczne myślenia o suwerenności

Punktem wyjścia do rozważań o liberalnym ujęciu suwerenności jest charakterystyka podstaw ideowych i teoretycznych myśli politycznej PO. W pierwszej kolejności należy wyszczególnić wartości ideowe, które były bliskie badanemu środowisku politycznemu i lokowały partię w liberalnym nurcie doktrynalnym⁸. Analiza dokumentów programowych i wypowiedzi polityków partii pozwala stwierdzić, że liberalizm był dominującym systemem w orientacji ideologicznej PO. Z wartości politycznych szczególną wagę przywiązywano do wolności, demokracji, praworządności i praw człowieka oraz ich konstytucyjnych gwarancji, mających zabezpieczać wolnościowy status jednostki. Dla PO charakterystyczny był też postulat ograniczenia wpływu instytucji państwa na życie obywateli, według zasady że jednostki po-

8 *Współczesne partie i systemy partyjne państw Grupy Wyszehradzkiej w procesie demokratyzacji*, red. M. Barański i in., Katowice 2018, s. 73; K. Kowalczyk, *Rodziny partii politycznych w III RP*, [w:] *Partie i system partyjny III RP*, red. idem, Toruń 2011, s. 207-232; idem, *Typologia polskich partii politycznych według kryterium programowego*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2014, nr 1, s. 73-94.

winy być wolne od arbitralnej władzy państwowej, wszelkich przesładowań i przesądów⁹.

Wartości liberalne dominowały również w koncepcji państwa. Model nowoczesnego państwa autorstwa PO uwzględniał komponent liberalny, który można uznać za podstawę aksjologiczną państwa. Temu ostatniemu przypisywano rolę obrońcy i gwaranta wolności, pozostawiającego duży zakres swobody obywatelom. Wypełnianie tego zadania przez rządzących stanowiło dla Platformy główny argument legitymizacyjny władzy państwowej. Wolność była dla PO nierozzerwalnie związana z bezpieczeństwem. Rozumiana jako dobre prawo i decyzje polityczne, ukierunkowane na wspieranie obywateli realizujących się w różnych rolach osobistych i zawodowych, dawała poczucie samostanowienia, zaś bezpieczeństwo stwarzało warunki do działania¹⁰.

Podejście PO do państwa, jego atrybutów (w tym suwerenności) i realizowanej przez nie polityki zagranicznej wynikało z akceptacji wartości liberalnych. Jak podkreślił Edward Haliżak, taka relacja przejawia się w zależności przyczynowo-skutkowej między liberalizmem szeroko definiowanym jako idea, a polityką zagraniczną w sferze realizacyjnej, tj. dyplomacją, strategią działania, współpracą i rywalizacją¹¹. Zatem akceptacja liberalnego kanonu wartości przez polityków PO sprzyjała traktowaniu relacji na arenie międzynarodowej przede wszystkim jako pola współpracy i postrzeganiu innych uczestników stosunków międzynarodowych jako partnerów, współpracowników (wspólników), a nawet przyjaciół. To niewątpliwie wpłynęło na fakt, że PO przed akcesją przyjęła wyraźnie pronijne stanowisko,

- 9 Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Informacja prezesa Rady Ministrów i prokuratora generalnego o działaniach instytucji państwowych w sprawie spółki Amber Gold z 30.08.2012*, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=20&dzien=2&wyp=026> [10.10.2023]; D. Tusk, *Zwińmy folie*, op. cit., s. 19-20.
- 10 *Program PO. Polska zasługuje na cud gospodarczy*, op. cit., s. 17; M. Boni, *Głos w dyskusji*, [w:] *Polska Tuska*, red. P. Kosiewski, Warszawa 2008, s. 64, 84; *Uchwała III Krajowej Konwencji Platformy Obywatelskiej RP 21 maja 2006 r. PO stronie obywateli*, <https://platforma.org/dokumenty/uchwala-konwencja/2006> [09.08.2018].
- 11 E. Haliżak, *Liberalna teoria polityki zagranicznej i jej analityczne zastosowanie*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations” 2016, nr 2 (t. 52), s. 23.

a po 2004 r. politycy partii podtrzymali euroentuzjastyczną postawę, lokując się wśród zdecydowanych zwolenników integracji¹².

Myśl polityczna PO zawiera wyobrażenia na temat tego, jakie znaczenie posiada dla Polski UE, jakie miejsce w niej powinny zajmować państwa członkowskie i jaki ma być podział kompetencji w ramach UE. Politycy PO jako euroentuzjaści i zarazem zwolennicy pogłębiania procesu integracji akceptowali wariant Unii jako federacji, w której „państwa członkowskie powinny mieć nie mniej do powiedzenia w Unii niż stany Stanów Zjednoczonych w ich unii”¹³. UE była traktowana jako podmiot polityczny uprawniony do posiadania swoich interesów i możliwości ich realizacji. Dla liberałów była nadrzędna w stosunku do państwa, uprawniona do przejmowania części suwerenności państw członkowskich, nawet ingerencji w ich sytuację wewnętrzną, ale jednocześnie dająca szansę na rozwój i skok cywilizacyjny. Dla PO Unia była też najlepszym mechanizmem zapobiegania konfliktom i ich rozwiązywania między państwami członkowskimi¹⁴.

Poglądy polityczne liberałów na temat suwerenności miały swoją podbudowę teoretyczną i determinowała je recepcja paradygmatu postrzegania stosunków międzynarodowych. Warto podkreślić, że we współczesnej polskiej myśli politycznej zarysował się spór między realistami i liberałami, mający odzwierciedlenie w literaturze naukowej. Głównym elementem teorii neorealistycznej była koncepcja interesu narodowego jako podstawowej wytycznej w aktywności międzynarodowej państwa. Proces decyzyjny w państwie był ukierunkowany na maksymalizację jego potęgi, gwarantującej egzystencję i zabezpieczenie interesu narodowego. Suwerenne państwo było podstawowym

12 *Explicite* podkreślano, że europejski kierunek polityki zagranicznej był priorytetowy. *Polska Obywatelska. Podstawy programu politycznego Platformy Obywatelskiej RP*, Warszawa 2007, s. 22; *Następny krok. Razem. Program wyborczy Platformy Obywatelskiej 2011*, Warszawa 2011, s. 88.

13 Radosław Sikorski, mówiąc o federalizacji UE, wskazał na wzorce udanych federacji: amerykański i szwajcarski. Podkreślił, że „Stany Zjednoczone są najstarszą demokracją i jednocześnie federacją i jeśli mówimy o tym, co chcemy, aby na zawsze pozostało na szczyblu państwowym [...], a co ewentualnie można delegować na szczybel unijny, to wydaje mi się, że te lekcje szwajcarsko-amerykańskie zawsze będą nam bliskie”. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Wypowiedź ministra spraw zagranicznych Radosława Sikorskiego z 15.12.2011 po informacji prezesa Rady Ministrów w sprawie przyszłości Unii Europejskiej*, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=3&dzien=2&wyp=185> [12.12.2023].

14 *Silna Polska, odnowiony Zachód. Dyplomacja w służbie obywatelom. Program polityki zagranicznej Platformy Obywatelskiej*, Warszawa 2019, s. 13.

podmiotem stosunków międzynarodowych i dążyło do realizacji własnych interesów. W czasie wojny decydowała siła zbrojna, a w okresie pokoju – prestiż państwa¹⁵.

Natomiast zwolennicy paradygmatu liberalnego na pierwszym miejscu stawiali dynamikę preferencji (potrzeb, interesów) społecznych, marginalizując relacje potencjałów państwowych w systemie międzynarodowym. Dla liberałów jednostki i grupy interesu były podmiotami polityki międzynarodowej, państwo zaś pełniło rolę ich reprezentanta, a nie aktora w polityce światowej. Warto wspomnieć o liberalnej teorii demokratycznego pokoju, opartej na założeniu, że „państwa demokratyczne nie prowadziły ze sobą wojen”, gdyż „im silniejsze instytucje demokratyczne oraz im głębiej przeniknęły do świadomości decydentów i obywateli normy liberalno-demokratyczne, tym mniejsze ryzyko, że państwo to ucieknie się do użycia siły wobec innego państwa demokratycznego”¹⁶.

Analiza świadectw myśli politycznej PO skłania do wniosku, że dla partii charakterystyczne było liberalne postrzeganie polityki międzynarodowej. Twierdzono, że wewnętrzny ład państwowy przekładał się na stosunki międzynarodowe, a rosnące zależności międzynarodowe spowodowały zatarcie się granic między wewnętrzną i zewnętrzną polityką państw oraz militarnym i pozamilitarnym wymiarem bezpieczeństwa międzynarodowego. Relacje między państwami zostały potraktowane jako gra o sumie dodatniej, w której współpraca przynosi korzyści wszystkim uczestnikom takich stosunków. Marginalizowano przy tym determinizm geograficzny i kategorie typowe dla geopolityki, takie jak potęga, siła, wpływy, dominacja, na rzecz tezy, że kapitał państwa można zbudować przede wszystkim na efektywnym gospodarowaniu, nastawionym na modernizację, postęp oraz innowacyjność¹⁷.

15 J. Czaputowicz, *Mapa współczesnego realizmu: realizm klasyczny, neorealizm, realizm neoklasyczny*, [w:] *Teoria realizmu w nauce o stosunkach międzynarodowych. Założenia i zastosowania badawcze*, red. J. Czaputowicz, E. Haliżak, Warszawa 2014, s. 31; idem, *Paradygmat liberalny w stosunkach międzynarodowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 2005, nr 4, s. 79-99; idem, *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Warszawa 2007, s. 192-193.

16 B. Wiśniewski, *Teoria demokratycznego pokoju*, [w:] *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, red. R. Zięba, S. Bielen, J. Zajac, Warszawa 2015, s. 52; J. Czaputowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych*, op. cit., s. 132.

17 B. Sienkiewicz, *Skąd brać moc?*, <https://publica.pl/teksty/skad-brac-moc-51852.html> [14.09.2023]; strona internetowa Ministerstwa Spraw Zagranicznych, „Wystąpienie Pana Ministra Radosława Sikorskiego w Fundacji Batorego, Warszawa 8.10.2009”, www.msz.gov.pl/Wystapienie,Ministra,

Niewątpliwie recepcja określonego paradygmatu stosunków międzynarodowych przekładała się na percepcję suwerenności. Procesy charakterystyczne dla XXI w. takie jak globalizacja, zagrożenie terroryzmem czy zmianami klimatycznymi sprawiły, że tradycyjne koncepcje państwa i suwerenności, oparte na pełnej niezależności międzynarodowej i niepodzielnej zwierzchności władzy nad terytorium państwowym straciły na znaczeniu. Samowładność i całowładność państwa narodowego okazała się nierealna¹⁸. O ile zwolennicy tradycyjnego ujęcia suwerenności uwypuklali koegzystencję i odrębność państw, o tyle apologety jej nowoczesnego pojmowania – kooperację i współzależność. Rozwój praw człowieka doprowadził do znacznego upodmiotowienia jednostki. Proces globalizacji i powstanie wielu międzynarodowych organizacji spowodowały wzrost międzypaństwowych współzależności. Powstanie sieci ponadnarodowych powiązań gospodarczych znacznie ograniczyło wpływ państw na gospodarkę. Skutkowało to delegowaniem wielu tradycyjnie pojmowanych kompetencji państw na inne podmioty. Przekazywanie ich nie jest już współcześnie rozumiane jako ograniczanie czy utrata suwerenności. Zawarcie umowy międzynarodowej jest uważane w prawie międzynarodowym za konsekwencję suwerenności państwowej, a nie jej ograniczenie¹⁹.

Szukając podstaw teoretycznych myślenia liberałów o suwerenności należy zwrócić uwagę na recepcje teorii liberalnej i powstałych wokół niej pokrewnych nurtów i prądów myślowych²⁰. Trzeba podkreślić cztery takie odniesienia.

- Spraw,Zagranicznych ,30699.html [23.10.2014]; *Głęboka przebudowa państwa. Projekt programu dla Platformy Obywatelskiej*, Warszawa 2007, s. 331.
- 18 S. Konopacki, *Problem suwerenności w Unii Europejskiej*, „Studia Europejskie” 2008, nr 3, s. 10; T. Łoś-Nowak, *Państwo jako uczestnik stosunków międzynarodowych*, [w:] *Studia z teorii polityki*, red. A. W. Jabłoński, L. Sobkowiak, Wrocław 1998, s. 82; J. Ciapała, *Wokół pojmowania i wykonywania suwerenności w warunkach członkostwa w Unii Europejskiej – kilka uwag podstawowych, lecz czy przekonujących?*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2014, t. 31, s. 88.
 - 19 Z. Leszczyński, *Problem suwerenności państwa w procesie integracji europejskiej*, [w:] *Suwerenność państwa we współczesnych*, op. cit., s. 206; W. Czapliński, A. Wyrozumska, op. cit., s. 175; S. P. Eudaily, S. Smith, *Sovereign Geopolitics? – Uncovering the Sovereignty Paradox*, „Geopolitics” 2008, nr 13, s. 309-334; *Czy w Unii utracimy suwerenność?*, <https://opoka.org.pl/biblioteka/X/XU/8gora> [18.12.2023].
 - 20 Należy podkreślić, że liberałowie nie mieli problemów z teoretycznym uzasadnieniem pomysłów na politykę zagraniczną, gdyż zdecydowana większość teorii integracji europejskiej wywodzi się z liberalnej teorii stosunków międzynarodowych. *Vide* K. Szpak, *Polityka zagraniczna na forum Unii Europejskiej*, [w:] *Główne kierunki polityki zagranicznej rządu Donalda Tuska w latach 2007-2011*, red. P. Musiałek, Kraków 2012, s. 103; K. Szpak, *Założenia programowe polityki zagranicznej*

Po pierwsze – odejście od tradycyjnego rozumienia suwerenności na rzecz współzależności. Liberalowie podawali w wątpliwość tradycyjne rozumienie suwerenności i budowali ją na nowych podstawach – współpracy i ekonomicznej współzależności państw nad interesami narodowymi państwa. Zgodnie z liberalnym paradygmatem w PO oceniano, że świat współczesny opierał się przede wszystkim na współzależności, która wymuszała współdziałanie i współpracę (multilateralizm i bilateralizm). Współdziałanie państw oparte na przyjętych z góry zasadach, było zawsze korzystne dla średnich i słabych państw, dlatego że to „silniejsi partnerzy mają interes w tym, żeby działać bez ograniczeń, dlatego że mają środki, instrumenty, możliwości, aby bronić swoich interesów w taki sposób, który ich nie krępuje”²¹. Podkreślano, że nastąpił schyłek znaczenia siły militarnej jako narzędzia polityki i jednocześnie wzrost znaczenia ekonomii i innych form współzależności, co zwiększyło prawdopodobieństwo współpracy między państwami. Dla PO charakterystyczny był pogląd, wyrażony przez Donalda Tuska, jednego z twórców i lidera partii, że „w globalnym świecie Europa podzielona na sprzeczne interesy i sprzeczne wartości nie ma szans”²².

Po drugie – rozszerzenie zakresu podmiotowego suwerenności na organizacje międzynarodowe. Nierealną w XXI w. pełną suwerenność zastąpić miała suwerenność pluralistyczna (wielość podmiotów suwerenności)²³. Przy tym należy wskazać, że dla liberałów suwe-

koalicji rządowej PO-PSL w latach 2007-2011, [w:] ibidem, s. 19; J. Czaputowicz, *Paradygmat liberalny*, op. cit., s. 79-99; J. Oniszczuk, *Ponowoczesność: państwo w ujęciu postnowoczesnym. Kilka zagadnień szczegółowych*, „Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego. Studia i Prace” 2012, nr 1, s. 21-23, 29-30.

- 21 Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Wypowiedź Dariusza Rosati z 15.12.2011 w debacie po informacji prezesa Rady Ministrów w sprawie przyszłości Unii Europejskiej*, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=3&dzien=2&wyp=050> [13.12.2023].
- 22 *Wywiad Donalda Tuska dla Deutsche Welle: Europa to wspólnota wartości, a nie kontynent*, <https://www.dw.com/pl/wywiad-donald-tuska-dla-deutsche-welle-europa-to-wsp%C3%B3lnota-warto%C5%9Bci-a-nie-kontynent/a-5568777> [21.09.2023]. W podobnym tonie wypowiedział się Radosław Sikorski. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Informacja ministra spraw zagranicznych Radosława Sikorskiego na temat głównych kierunków polskiej polityki zagranicznej w 2014 roku*, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=67&dzien=2&wyp=83&vi ew=2> [21.11.2023].
- 23 *Vide M. Zmierzczak, Wprowadzenie*, [w:] *Koncepcje suwerenności*, op. cit., s. 10; S. Sowiński, *Suwerenność, ale jaka? Spór o suwerenność Rzeczypospolitej w polskiej eurodebacie*, „Studia Europejskie” 2004, nr 1, s. 24 i n.; A. Monarcha-Matlak, *Kilka uwag o suwerenności* [w:] *Koncepcje suwerenności*, op. cit., s. 24-25.

renność nie była ani warunkiem koniecznym, ani wystarczającym istnienia wspólnoty politycznej. Odrzucano wąskie rozumienie i realizację interesów państwa na rzecz szeroko pojmowanych interesów wspólnych społeczności międzynarodowej. Stąd wynikało osłabienie znaczenia i odwoływania się do tradycyjnego pojęcia suwerenności. Suwerenność państwa miała być niejako zrekompensovana suwerennością zbiorową²⁴.

Po trzecie – akceptacja założeń neofunkcjonalizmu i federalizmu. Pierwszy był widoczny w eksponowaniu potrzeby godzenia interesów i konfliktów grupowych z ideą wspólnego dobra systemu międzynarodowego jako całości oraz marginalizowaniu roli państw narodowych w procesie integracji na korzyść instytucji unijnych²⁵. W myśli politycznej PO można zauważyć nawiązania do federalizmu (zachowawczego), który proponował powstanie społeczności międzynarodowej z zachowaniem państw i narodów. Donald Tusk twierdził, że mimo integracji europejskiej „narody pozostaną narodami”²⁶. Wpisując się w poglądy federalistów PO wskazywała na nieodzowność transferu części suwerennych kompetencji państwa na poziom ponadnarodowy oraz budowę wspólnych instytucji, takich jak europejski rząd czy Parlament Europejski²⁷.

Po czwarte – niechęć programowa PO do państwa narodowego i samego pojęcia suwerenności, a także sztywnych granic państwowych, które narodziły się wraz z nowożytnym państwem suwerennym. Sytuowała ona poglądy partii w szerokim i trudnym do jednoznacznego zdefiniowania nurcie postmodernizmu. PO, popierając wizję zjednoczonej i kosmopolitycznej Europy, postulując zerwanie z dominującą pozycją państwa narodowego i tożsamości opartej na zbiorowości

24 Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Informacja ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2010 roku*, <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf/main/583C4C86> [18.09.2023]; Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Wypowiedź Grzegorza Schetny w debacie po informacji prezesa Rady Ministrów w sprawie przyszłości Unii Europejskiej*, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=3&dzien=2&wyp=003> [10.09.2023].

25 S. Konopacki, *Przydatność teorii integracji politycznej do analizy współczesnej Unii Europejskiej*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Wokół zagadnień teoretycznych*, red. K. Kącka, Toruń 2014, s. 311 i n.

26 *Wywiad Donalda Tuska dla Deutsche Welle: Europa to wspólnota wartości, a nie kontynent*, <https://www.dw.com/pl/wywiad-donald-tuska-dla-deutsche-welle-europa-to-wsp%C3%B3lnota-warto%C5%9Bci-a-nie-kontynent/a-5568777> [12.03.2023].

27 *Vide I. Zakrzewska, Narodziny idei integracyjnych w Europie po II wojnie światowej*, „Państwo i Społeczeństwo” 2003, nr 4, s. 38 i n.

etnicznej oraz odejście od realistycznej „twardej polityki” i narracji ideologicznej, wpisywała się w postmodernistyczny sposób myślenia²⁸.

Liberalne poglądy na suwerenność zdecydowanie stały w sprzeczności z koncepcją suwerenności XIX-wiecznego państwa narodowego. Oceniano, że w świecie, w którym funkcjonowały wielkie potęgi gospodarcze i polityczne takie jak Stany Zjednoczone czy Chiny, państwa narodowe nie miały szans konkurowania z nimi. Dlatego wzmocnienie elementów federalistycznych UE było uważane za warunek konieczny do realizacji interesów państw członkowskich. Platforma Obywatelska, członkostwo w Unii uznawała za gwarancję rozwoju, dobrobytu i bezpieczeństwa (szczególnie po agresji rosyjskiej na Ukrainę). Z tego też względu politycy PO opowiadali się za ideą suwerenności zbiorowej, realizowanej przez wiele państw członkowskich UE²⁹.

2. Suwerenność państwa członkowskiego UE

Suwerenność traktowana jako atrybut państwa była stałym elementem programowym Platformy Obywatelskiej RP, a jednym z deklarowanych celów polityki zagranicznej było zagwarantowanie suwerenności Polski. Było to *de facto* uznanie, że suwerenność pozostaje naczelną zasadą organizacyjną współczesnych stosunków międzynarodowych.

Punktem wyjścia do charakterystyki poglądów PO na suwerenność państwa jest stosunek tej partii do integracji europejskiej, gdyż

- 28 P. Kusiak, *Postpolityka. W poszukiwaniu istoty zjawiska*, „Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych” 2011, R. III, s. 166-167. O postmodernistycznym typie suwerenności *vide* G. Sorensen, *Sovereignty: Change and Continuity as a Fundamental Institution*, „Political Studies” 1999, t. XLVII, s. 596-603.
- 29 Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Przedstawienie przez Prezesa Rady Ministrów Ewę Kopacz programu działania Rady Ministrów w wnioskiem o udzielenie wotum zaufania*, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=76&dzien=1&wyp=3&view=4> [21.12.2023]; Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Przedstawienie przez prezesa Rady Ministrów Donalda Tuska programu działania Rady Ministrów w wnioskiem o udzielenie wotum zaufania*, <https://orkaz.sejm.gov.pl/Debata6.nsf/main/69110A4B#001S1> [21.12.2023]; Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Wypowiedź Dariusza Rosati z 15.12.2011 po informacji prezesa Rady Ministrów w sprawie przyszłości Unii Europejskiej*, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=3&dzien=2&wyp=050> [04.10.2023]; Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Wypowiedź Beaty Bublewicz z 15.12.2011 w debacie po informacji prezesa Rady Ministrów w sprawie przyszłości Unii Europejskiej*, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=3&dzien=2&wyp=097> [23.10.2023]; Radosław Sikorski, *Suwerenność? Lepiej mieć całą mrówkę czy nogę od słonia?*, <https://www.wprost.pl/kraj/231538/sikorski-suwerennosc-lepiej-miec-cala-mrowke-czy-noge-od-slonia.html> [09.11.2023].

to właśnie akcesja Polski do UE w 2004 r. miała niemały wpływ na reinterpretację pojęcia suwerenności. Polskie spory polityczne na temat UE ogniskowały się wokół rozważań o roli Polski w kontekście jej suwerenności i statusu we Wspólnocie. Opisując polską debatę o suwerenności PO wskazywała na dwie główne strony politycznego sporu. Pierwszą stanowiły środowiska polityczne odpowiedzialne za przystąpienie Polski do UE i los integracji europejskiej, a drugą stroną sporu reprezentowały ugrupowania, które według PO odrzuciły solidarność europejską w imię partykularyzmów narodowych, skazując Polskę na izolację międzynarodową. Politycy partii lokowali się wśród zwolenników integracji i propagatorów budowania suwerenności państwa w ramach Wspólnoty³⁰.

Na czele listy postulatów europejskich PO znajdowały się trzy kwestie. Po pierwsze – wzmacnianie Unii Europejskiej jako organizacji opartej na katalogu uniwersalnych wartości, ukształtowanych przez wspólną historię, kulturę i religię. Dziedzictwo moralne, duchowe, polityczne i kulturalne było bazą, na której chciano budować Unię. Po drugie – budowanie Wspólnoty na fundamencie wolności, ochrony praw człowieka i zasady rządów prawa, tolerancji i demokracji. Naczelnym hasłem integracji była dla liberałów „jedność w różnorodności”. W tej kwestii zauważyć można zbieżność poglądów PO z poglądami ojców-założycieli UE, że „wspólnota oparta tylko na wspólnocie interesów rozumianych biznesowo to za mało, by na trwale utworzyć zintegrowane ugrupowanie państw”³¹. Tym samym członkostwo Polski w UE zyskiwało wymiar aksjologiczny (rozszerzenie Wspólnoty o nowe państwa traktowano jako etap w transmisji zachodnich wartości na Wschód). Po trzecie – stworzenie z UE wspólnego obszaru bezpieczeństwa. W tym celu proponowano utworzenie armii europejskiej i dążenie do kształtowania unijnej tożsamości w dziedzinie bezpieczeństwa, przy założeniu kompatybilności i ścisłej współpracy z NATO³².

30 *Silna Polska, odnowiony Zachód*, op. cit., s. 15.

31 *Vide* M. Gornowicz, *Chrześcijaństwo jako ważna determinanta integracji europejskiej*, <https://m.niedziela.pl/artukul/166891/nd/Chrzescijanstwo-jako-wazna-determinanta> [10.09.2023].

32 *Silna Polska, odnowiony Zachód*, op. cit., s. 21; *Program PO. Polska zasługuje na cud gospodarczy*, op. cit., s. 24; Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Informacja ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2008 r.*, <https://orkaz2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf/main/20C4290E> [28.03.2023]; Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Wypowiedź Marty Fogler w debacie po informacji*

Zaproponowany przez PO model UE łączył się z ideą suwerenności państwa członkowskiego. O ile przynależność państwa do UE i NATO nie oznaczała dla PO przekreślenia klasycznych atrybutów suwerenności, o tyle niezbędne było wyjście poza ich tradycyjne rozumienie, aby możliwa była skuteczna obrona i realizacja interesów narodowych w wymiarze europejskim i globalnym. Politycy PO nie mieli wątpliwości, że we współczesnym świecie realizacja interesów narodowych w odosobnieniu była niemożliwa. W tym kontekście D. Tusk wyraził przekonanie, że „nie będzie suwerennych i niepodległych europejskich narodów bez suwerennej i zintegrowanej Europy”³³.

Miarą suwerenności Polski w świecie miała być liczba i jakość zewnętrznych powiązań, za pomocą których państwo buduje zdolność oddziaływania na otaczający świat i aktywne uczestnictwo w rozwiązywaniu problemów międzynarodowych. Takie rozumienie suwerenności wymagało od rządzących Polską angażowania się we współpracę międzyrządową oraz aktywności w budowaniu wspólnego europejskiego ładu politycznego, gospodarczego i społecznego³⁴. Podglądy PO w tej kwestii wyraził Tusk w jednym z wystąpień w polskim Sejmie: „Suwerenność dzisiaj mierzy się rzadziej liczbą karabinów, a częściej wysokością długu i rentownością papierów dłużnych, obligacji”³⁵.

Koncepcja suwerenności państwowej w warunkach przynależności do Unii Europejskiej postulowana przez liberałów uwzględniała cztery założenia o charakterze generalnym. Pierwszym było wykonywanie suwerenności poprzez nieprzymuszone zrzeczenie się części funkcji, dotąd tradycyjnie zastrzeżonych dla organizacji państwowych i wypełnianie ich wspólnie w ramach UE. Drugim, przyjęcie za pewnik, że w warunkach globalizacji państwa samodzielnie kształtujące swój

o dotychczasowych pracach Konwentu Europejskiego, <https://orkaz.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/main/oD64FB14> [14.12.2023].

33 Ankieta o reformie Unii Europejskiej. Część II, Andrzej Halicki, <https://wyborcza.pl/7,75968,10861436,ankieta-o-reformie-unii-europejskiej-czesc-ii.html> [21.12.2023]; Program PO. Polska zasługuje na cud gospodarczy, op. cit., s. 14; Rada Europejska, Wystąpienie Donalda Tuska z okazji otrzymania europejskiej nagrody Globsec, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2019/10/11/speech-by-president-donald-tusk-upon-receiving-the-globsec-european-award/> [12.08.2022].

34 Głęboka przebudowa państwa, op. cit., s. 331.

35 Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, Informacja prezesa Rady Ministrów Donalda Tuska w sprawie przyszłości Unii Europejskiej, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=3&dzien=2&wyp=002> [23.10.2023]; Program PO. Polska zasługuje na cud gospodarczy, op. cit., s. 14.

rozwój nie istnieją, trzecim – rezygnacja z izolacji politycznej na arenie międzynarodowej i tworzenie sieci powiązań między państwami, a czwartym – pozostawienie „na zawsze” jako domeny państw narodowych: tożsamości, kultury, religii, stylu życia oraz najważniejszych stawek podatkowych. Platforma Obywatelska nie miała dylematów w kwestii suwerenności, gdyż dla jej polityków wybór był inny: albo silna UE i większe bezpieczeństwo, albo większa samodzielność i rozwiązywanie problemów w pojedynkę³⁶.

Liberałowie uwzględniali poniekąd podwójny status państwa członkowskiego – z jednej strony jako samodzielnego bytu, a z drugiej – jako części Wspólnoty, której dobro leży w interesie wszystkich państw członkowskich. Dlatego też uważano, że walka o partykularne interesy miała iść w parze z poszanowaniem interesów pozostałych podmiotów tworzących europejską wspólnotę narodów. Dialog, szacunek do wspólnych zasad, zaufanie i dobra wola były uważane przez liberałów za receptę na przezwycięzenie nieuchronnych kryzysów, wynikających ze sprzeczności interesów w ramach UE³⁷. Z tego też względu od 2007 r. PO postulowała włączenie Polski do głównego nurtu UE reprezentowanego przez Francję i Niemcy. Kooperacja z silnymi państwami członkowskimi miała gwarantować Polsce rolę „współgospodarza Wspólnoty”³⁸.

Nakreślona przez PO „nowa polska doktryna suwerenności państwowej” była budowana na przekonaniu, że współczesne globalne wyzwania (m.in. dobrobyt ekonomiczny, bezpieczeństwo) nie dadzą

- 36 Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Wypowiedź Dariusza Rosati z 15.12.2011 w debacie po informacji prezesa Rady Ministrów w sprawie przyszłości Unii Europejskiej*, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=3&dzien=2&wyp=050> [13.12.2023]; Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Wypowiedź Marcina Świąckiego z 08.05.2014 w debacie po informacji ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2014 roku*, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=67&dzien=2&wyp=111> [13.03.2023]; Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Informacja ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2012 roku*, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=11&dzien=2&wyp=2&view=4> [13.03.2023].
- 37 Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Odpowiedź sekretarza stanu w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów – z upoważnienia prezesa Rady Ministrów – na interpelację nr 18 z 06.11.2007 r. w sprawie nowej koncepcji suwerenności państwa*, <https://orkaz.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/1EF7A83A> [12.05.2023].
- 38 Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Informacja ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2010 roku*, <https://orkaz.sejm.gov.pl/Debata6.nsf/main/583C4C86> [18.09.2023].

się realizować wyłącznie siłami państwa³⁹. Stąd, w ocenie liberałów, w polityce europejskiej należało kierować się imperatywem suwerenności łączonej i dzielonej (*pooled and shared sovereignty*). Koncepcja ta, opisana w literaturze przedmiotu⁴⁰, bazowała na przekonaniu, że państwa uczestniczące w procesie integracji nie ograniczały suwerenności, ale ją wzmacniały i traktowała suwerenność jako złożoną strukturę pełną współzależności.

Wśród czynników wzmacniających suwerenność Polski w UE wymieniano dwa najważniejsze. Pierwszym była dobrowolność i suwerenne decyzje rządów narodowych w zakresie przenoszenia kompetencji na poziom unijny czy też decyzji o wystąpieniu z Unii (przykład tzw. brexitu, czyli wyjścia Wielkiej Brytanii z UE)⁴¹. Dla PO przynależność do struktur międzypaństwowych wiązała się z „suwerenną równością” wszystkich państw, co wyrażało się chociażby w konieczności przyjęcia traktatów. Zatem Polska nie utraciła suwerenności, a członkostwo w UE było wyrazem jej niezależności, a nie serwilizmu. Jeśli państwo przystępowało do Unii na zasadzie dobrowolności, a układy nie oznaczały jednostronnego podporządkowania interesom drugiej strony, to w ocenie liberałów jego suwerenność mogła zostać tylko wzmocniona⁴².

Drugim czynnikiem wzmacniającym suwerenność państw członkowskich było pogłębianie integracji. W debacie na temat przyszłości Unii PO sytuowała się po stronie zwolenników większej niż dotąd integracji. Tym samym sprzeciwiała się absolutyzacji suwerenności i interesu narodowego jako podstawowych jej kryteriów oraz prymatowi suwerenności państw członkowskich nad interesem unijnym. Dla

39 Program PO. *Polska zasługuje na cud gospodarczy*, op. cit., s. 10; Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Informacja ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2012 roku*, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=11&dzien=2&wyp=2&vi ew=4> [20.12.2023].

40 Vide W. Wallace, *The Sharing of Sovereignty: The European Paradox*, „Political Studies” 1999, vol. 47, s. 503-521; M. Isenbaert, *EC Law and the Sovereignty of the Member States in Direct Taxation*, „Doctoral Series” 2008, vol. 19, s. 756, [b.m.w.]; J. M. Magone, *The New World Architecture: The Role of the European Union in the Making of Global Governance*, Nowy Brunzwick 2005, s. 188, 258.

41 Za: M. Habowski, *Platforma Obywatelska wobec zagadnień polityki zagranicznej*, [w:] *Polityka zagraniczna Polski w latach 2004-2011. Struktury – koncepcje – sąsiedzi – Izrael*, red. M. S. Wolański, Polkowice 2013, s. 37 i n. Vide: *Silna Polska, odnowiony Zachód*, op. cit., s. 15.

42 B. Master, *Teorie i koncepcje zjednoczeniowe Unii Europejskiej w założeniach programowych oraz w praktyce polskiej polityki integracyjnej*, niepublikowana praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Mieczysława Stolarczyka, s. 41.

PO Unia była przede wszystkim projektem politycznym, która w przyszłości, aby uniknąć rozpadu musiała być bardziej zintegrowana. Jednocześnie należało sztywno wyznaczyć kompetencje federalne (tam, gdzie to ma sens z punktu widzenia efektywności, siły oddziaływania i prestiżu Europy w globalnym świecie, np. polityka handlowa) i narodowe (przede wszystkim w dziedzinie edukacji, moralności publicznej, podatków) oraz uwzględnić kompetencje dzielone i uzupełniające⁴³.

Liberałowie podzielali dominujące w dyskursie europejskim przekonanie, że podstawowe interesy państw tworzących UE były zbieżne. Akceptowali tym samym propozycje przenoszenia kolejnych „porcji” suwerenności na poziom instytucji unijnych. Na przykład, według liberałów, przyjęcie waluty euro miało stanowić wzmocnienie polskiej suwerenności gospodarczej, gdyż Polska znalazłaby się w tzw. rdzeniu UE. Postulowano też aktywne włączanie się Polski w „ratowanie” wspólnoty i walkę z kryzysami poprzez solidarne angażowanie się w różnorakie unijne inicjatywy „naprawcze”⁴⁴.

Politycy PO jeszcze przed akcesją Polski do UE, w 2002 r. opowiadali się za możliwie szerokim zakresem polityk unijnych objętych głosowaniem za pomocą systemu większości kwalifikowanej, co w ich ocenie miałoby usprawnić podejmowanie decyzji⁴⁵. Zasada jednomyślności w podejmowaniu najważniejszych decyzji była uważana za współczesną wersję *liberum veto*⁴⁶. Podział kompetencji miał uwzględniać zasadę subsydiarności, tak aby decyzje podejmowane były na najniższym możliwym poziomie, przy uwzględnieniu zasady ich efektywno-

43 Radosław Sikorski, *Przyszłością Unii Europejskiej jest federacja*, <https://www.rp.pl/publicystyka/art6378221-radoslaw-sikorski-przyszloscia-unii-europejskiej-jest-federacja> [24.09.2023].

44 Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Wypowiedź Grzegorza Schetyny w debacie po informacji prezesa Rady Ministrów w sprawie przyszłości Unii Europejskiej*, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=3&dzien=2&wyp=003> [10.09.2023]; Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Informacja ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2012 roku*, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=11&dzien=2&wyp=2&view=4> [10.09.2023].

45 Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Wypowiedź Bogdana Klicha z 24.07.2002 w debacie po informacji o dotychczasowych pracach Konwentu Europejskiego*, <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/main/23915C53> [23.10.2023]; Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Wypowiedź Marty Fogler z 24.07.2002 w debacie po informacji o dotychczasowych pracach Konwentu Europejskiego*, <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/main/oD64FB14> [23.10.2023].

46 Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Wypowiedź Stanisława Gorczycha z 24.07.2002 w debacie po informacji o dotychczasowych pracach Konwentu Europejskiego*, <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/main/o42501CE> [23.10.2023]; *Porzucić czy zostawić zasadę jednomyślności w UE?*, <https://doreczy.pl/opinie/506175/zasada-jednomyslności-w-ue-wisniewska-odejście-niezbędne.html> [19.12.2023].

ści. Pomóc w tym miało odejście od „stereotypów związanych z utratą suwerenności narodowej”⁴⁷.

Politycy PO jako aktywni uczestnicy debaty publicznej na temat suwerenności państwa członkowskiego UE dokonali krytyki poglądów, z którymi się nie zgadzali. Zatem obok programu „pozytywnego”, zawierającego zręby koncepcji integracji europejskiej i poglądy na miejsce Polski w UE, istniał program „negatywny”. Szczególnie krytycznie odnoszono się do dwóch kwestii: (1) tradycyjnego podejścia do suwerenności państwa oraz (2) integracyjnego modelu Europy ojczyzn.

Platforma Obywatelska kwestionowała tradycyjną interpretację suwerenności państwa, według której konstruowano suwerenność na fundamentach narodowościowych, gospodarce narodowej, opartej na państwowych gałęziach przemysłu, barierach celnych czy uszczelnianiu granic. W ocenie liberałów kierowanie się w polityce zagranicznej archaicznym rozumieniem suwerenności było sprzeczne z polską racją stanu. Przekonywano, że w XXI w. żadne państwo europejskie nie zdoła poradzić sobie w obliczu globalnych wyzwań i zagrożeń. Stąd też oceniano, że suwerenność rozumiana w sposób tradycyjny groziła poważnymi konsekwencjami rzutującymi na pozycję międzynarodową Polski. Wśród nich kluczowe wydawały się: konflikt i brak możliwości kompromisu w UE; ograniczenie powiązań międzynarodowych RP do sojuszu z USA i Inicjatywy Trójmorza; marginalizacja Polski w świecie, a pośrednio wzmocnienie wpływów Rosji w Europie. Zapewniano, że tylko nowocześnie, realistycznie i ambitnie rozumiana suwerenność tworzyła przesłankę dobrych decyzji w polityce zagranicznej oraz skutecznego wpływania na układy dwustronne i wielostronne w stosunkach międzynarodowych⁴⁸.

Środowiska liberalne konsekwentnie krytykowały projekt Europy ojczyzn, zakładający oparcie integracji europejskiej na zasadach luź-

47 Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Wypowiedź Marty Fogler z 24.07.2002 w debacie po informacji o dotychczasowych pracach Konwentu Europejskiego*, <https://orkaz.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/main/oD64FB14> [23.10.2023].

48 *Silna Polska, odnowiony Zachód*, op. cit., s. 11-12; Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Przedstawienie przez Prezesa Rady Ministrów Donalda Tuska programu działania oraz składu Rady Ministrów wraz z wnioskiem w sprawie wyboru członków Rady Ministrów*, <https://www.sejm.gov.pl/sejm10.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=1&dzien=10&wyp=003> [18.12.2023]; D. Tusk, *Wszystkie działania PiS wpisują się w rosyjską strategię rozbijania UE*, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/1496981,tusk-dzialania-pis-wpisuja-sie-w-rosyjska-strategie-rozbijania-ue.html> [10.12.2023].

nej konfederacji suwerennych państw narodowych, zachowujących w UE odrębność polityczną⁴⁹, jako ten, który promuje egoizm państw narodowych. Dla liberałów był niczym innym jak konceptem opartym na niekorzystnej dla państw członkowskich grze narodowych interesów i groził wzrostem „trendów narodowych”, renacjonalizacją polityki unijnej rozumianej jako proces odzyskiwania przez państwa narodowe kompetencji, przekazanych uprzednio na poziom europejski i poszerzaniem się pola tradycyjnej polityki narodowej, prowadzonej z użyciem geopolitycznych narzędzi. Platforma oceniła taką politykę jako „skrajnie niekorzystną” dla UE, bo skutkującą powstawaniem tendencji odśrodkowych i erozją Wspólnoty. Oceniono, że język „suwerennościowy”, charakterystyczny dla zwolenników modelu Europy ojczyzn, paradoksalnie szkodził polskim interesom w UE, gdyż pozbawiał państwo wpływu na sprawy europejskie⁵⁰.

Dla Platformy oparcie integracji na państwach narodowych stanowiło przyczynę jej słabości. W ocenie polityków partii o niedoskonałości modelu Europy ojczyzn świadczył fakt, że zasięg oddziaływania państw narodowych był ograniczony wąskimi granicami ich terytoriów, co sprawiało, że nie mogły sprostać wyzwaniom nowoczesnego świata, prawidłom globalnej gospodarki oraz zagrożeniom o charakterze globalnym: terroryzmowi, zorganizowanej przestępczości, dewastacji środowiska naturalnego czy kurczącym się zasobom energii⁵¹. Na pytanie, co jest dla Polski bezpieczniejsze: Europa, która wzmacnia instytucje wspólnotowe, zwiększając decyzyjność Wspólnoty kosztem prerogatyw państw członkowskich czy powrót do archaicznego modelu, czyli koncertu mocarstw liberałowie jednoznacznie odpowiadali, że polski głos w UE nie jest dominujący i w przewidywalnej perspektywie nie będzie, dlatego w interesie Polski jest zapobiec sytuacji, w której

49 M. Molendowska, *Ewolucja idei europejskiej – od Europy federacyjnej do Europy „dwóch prędkości”*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2013, vol. 37, s. 82.

50 *Przemówienie Donalda Tuska na Konwencji w Sopocie 12 IV 2014 r.*, <https://www.platforma.org/aktualnosci/tusk-na-konwencji-po-w-sopocie-miejsce-polski-jest-na-zachodzie/> [13.05.2018]; Róża Thun, *Nie fascynujemy się renacjonalizacją, bo pierwszy padniemy jej ofiarą*, <https://krytykapolityczna.pl/swiat/ue/thun-nie-fascynujemy-sie-renacjonalizacja-bo-pierwsi-padniemy-jej-ofiara/> [10.09.2023].

51 Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Wypowiedź Zbigniewa Chlebowskiego z 12.03.2008 w dyskusji po pierwszym czytaniu rządowego projektu ustawy o ratyfikacji Traktatu z Lizbony zmieniającego Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, sporządzonego w Lizbonie dnia 13 grudnia 2007 r.*, <https://orkaz.sejm.gov.pl/Debata6.nsf/main/of20A48D> [10.09.2023].

decyzje będą zapadały w „ekskluzywnym klubie najbogatszych”, czyli wąskim gronie silnych państw Unii Europejskiej⁵².

W podsumowaniu warto odnieść się do konstatacji Ireny Popiuk-Rysińskiej, która trafnie wskazała, że dokonująca się współcześnie reinterpretacja pojęcia suwerenności państwa, wyrażająca się w jego relatywizacji jest efektem przewartościowania w sferze aksjologicznej. Relatywizacja ta polega na oddziaływaniu liberalnych wartości takich jak wolność, rozwój, pokój, dobrobyt, prawa człowieka, bezpieczeństwo czy ochrona środowiska naturalnego na suwerenność współczesnych państw. Nowe interpretacje suwerenności łączą się też wyraźnie ze zmianą pozycji i znaczenia państwa narodowego w stosunkach międzynarodowych⁵³.

Wnioski

Analiza myśli politycznej PO pod kątem suwerenności państwa skłania do dwóch wniosków: po pierwsze – liberalne środowiska polityczne dokonały wyraźnej redefinicji pojęcia suwerenność i jednocześnie jej relatywizacji jako wartości. Suwerenność przestała być traktowana jako pojęcie bezdyskusyjne i absolutne oraz jedyny wskaźnik relacji państwa z innymi podmiotami stosunków międzynarodowych. Odrzucano samowładność i całowładność państw jako zjawiska nieprzystające do rzeczywistości ze względu na postępującą globalizację i integrację państw. Po drugie – politycy PO, kształtujący politykę zagraniczną Polski w latach 2007-2015 oraz zabierający głos w debacie o suwerenności najczęściej łączyli ją z członkostwem Polski w UE. Debata o suwerenności sporadycznie ogniskowała się wokół relacji wewnętrzpaństwowych. W opinii liberałów integracja europejska była równoznaczna z dobrowolną rezygnacją z części suwerenności na rzecz Wspólnoty. Nie oznaczała osłabienia państwa, lecz wzmocnienie suwerenności i realizacji interesów państw członkowskich. Ewentualna dezintegracja UE była dla polityków PO niebezpieczna, godząca w polską suwerenność, gdyż oznaczałaby działanie w pojedynkę, utratę po-

52 Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Informacja prezesa Rady Ministrów Donalda Tuska w sprawie przyszłości Unii Europejskiej*, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=3&dzien=2&wyp=2&view=4> [10.09. 2023].

53 I. Popiuk-Rysińska, *Suwerenność w rozwoju stosunków międzynarodowych*, Warszawa 1993, s. 181 i n.

litycznego znaczenia w otoczeniu międzynarodowym i w rezultacie konieczność podporządkowania się polityce silnych państw.

Bibliografia

1. *Ankieta o reformie Unii Europejskiej. Część II*, Andrzej Halicki, <https://wyborcza.pl/7,75968,10861436,ankieta-o-reformie-unii-europejskiej-czesc-ii.html> [21.12.2023].
2. Boni M., *Głos w dyskusji*, [w:] *Polska Tuska*, red. P. Kosiewski, Warszawa 2008.
3. Ciapała J., *Konstytucyjna zasada zwierzchnictwa Narodu w kontekście członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, [w:] *Koncepcje suwerenności. Zbiór studiów*, red. I. Gawłowicz, I. Wierchowicka, Warszawa 2005.
4. Ciapała J., *Wokół pojmowania i wykonywania suwerenności w warunkach członkostwa w Unii Europejskiej – kilka uwag podstawowych, lecz czy przekonujących?*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2014, t. 31.
5. Czaplński W., Wyrozumsk A., *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2014.
6. Czaputowicz J., *Mapa współczesnego realizmu: realizm klasyczny, neorealizm, realizm neoklasyczny*, [w:] *Teoria realizmu w nauce o stosunkach międzynarodowych. Założenia i zastosowania badawcze*, red. J. Czaputowicz, E. Halizak, Warszawa 2014.
7. Czaputowicz J., *Paradygmat liberalny w stosunkach międzynarodowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 2005, nr 4.
8. Czaputowicz J., *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Warszawa 2007.
9. *Czy w Unii utracimy suwerenność?*, <https://opoka.org.pl/biblioteka/X/XU/8gora> [18.12.2023].
10. Eudaily S. P., Smith S., *Sovereign Geopolitics? – Uncovering the Sovereignty Paradox*, „Geopolitics” 2008, nr 13.
11. Ferreira-Snyman A., *The evolution of state sovereignty. A historical overview*, „Fundamina. A Journal of Legal History” 2006, vol. 12, no. 2.
12. Gawłowicz I., *Nowe wykorzystywanie suwerenności jako signum temporis*, [w:] *Koncepcje suwerenności. Zbiór studiów*, red. I. Gawłowicz, I. Wierchowicka, Warszawa 2005.
13. *Głęboka przebudowa państwa. Projekt programu dla Platformy Obywatelskiej*, Warszawa 2007.
14. Grittersová J., *The evolution of the concept and the role of sovereignty*, „Conflicts and Tensions in the World” 1999, vol. 8, no. 3.
15. Gornowicz M., *Chrześcijaństwo jako ważna determinanta integracji europejskiej*, <https://m.niedziela.pl/artykul/166891/nd/Chrzescijanstwo-jako-wazna-determinanta> [10.09.2023].
16. Habowski M., *Platforma Obywatelska wobec zagadnień polityki zagranicznej*, [w:] *Polityka zagraniczna Polski w latach 2004-2011. Struktury – koncepcje – sąsiedzi – Izrael*, red. M. S. Wolański, Polkowice 2013.
17. Halizak E., *Liberalna teoria polityki zagranicznej i jej analityczne zastosowanie*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations” 2016, nr 2 (t. 52).

18. Isenbaert M., *EC Law and the Sovereignty of the Member States in Direct Taxation*, „Doctoral Series” 2008, vol. 19.
19. Jackson R., *Sovereignty. The Evolution of an Idea*, Cambridge 2007.
20. Jedlecka W., *Państwo narodowe a integracja europejska*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy” 2007, nr 1.
21. Konopacki S., *Problem suwerenności w Unii Europejskiej*, „Studia Europejskie” 2008, nr 30.
22. Konopacki S., *Przydatność teorii integracji politycznej do analizy współczesnej Unii Europejskiej*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Wokół zagadnień teoretycznych*, red. K. Kącka, Toruń 2014.
23. Kowalczyk K., *Rodziny partii politycznych w III RP*, [w:] *Partie i system partyjny III RP*, red. K. Kowalczyk, Toruń 2011.
24. Kowalczyk K., *Typologia polskich partii politycznych według kryterium programowego*, „Środkoeuropejskie Studia Polityczne” 2014, nr 1.
25. Kranz J., *Polska i Unia Europejska w epoce „dobrej zmiany”, czyli jak wygrać trzecią wojnę światową*, Warszawa 2023.
26. Kusiak P., *Postpolityka. W poszukiwaniu istoty zjawiska*, „Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych” 2011, R. III.
27. Kwiecień R., *Suwerenność państwa: rekonstrukcja i znaczenie idei w prawie międzynarodowym*, Kraków 2004.
28. Laska A., *Suwerenność państwa jako kategoria politologiczna*, [w:] *Suwerenność państwa we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, red. Z. Leszczyński, S. Sadowski, Warszawa 2005.
29. Leszczyński Z., *Problem suwerenności państwa w procesie integracji europejskiej*, [w:] *Suwerenność państwa we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, red. Z. Leszczyński, S. Sadowski, Warszawa 2005.
30. Łoś-Nowak T., *Państwo jako uczestnik stosunków międzynarodowych*, [w:] *Studia z teorii polityki*, red. A. W. Jabłoński, L. Sobkowiak, Wrocław 1998.
31. Magone J. M., *The New World Architecture: The Role of the European Union in the Making of Global Governance*, Nowy Brunzwik 2005.
32. Master B., *Teorie i koncepcje zjednoczeniowe Unii Europejskiej w założeniach programowych oraz w praktyce polskiej polityki integracyjnej*, niepublikowana praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Mieczysława Stolarczyka.
33. Molendowska M., *Ewolucja idei europejskiej – od Europy federacyjnej do Europy „dwóch prędkości”*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2013, vol. 37.
34. Monarcha-Matlak A., *Kilka uwag o suwerenności*, [w:] *Koncepcje suwerenności. Zbiór studiów*, red. I. Gawłowicz, I. Wierchowicka, Warszawa 2005.
35. *Następny krok. Razem. Program wyborczy Platformy Obywatelskiej 2011*, Warszawa 2011.
36. Nuzzo B., *Nowe zjawiska społeczne i gospodarcze wpływające na suwerenność państwa: wybrane zagadnienia*, [w:] *Suwerenność. Wybrane aspekty*, red. A. Krzynówek-Arndt, B. Szlachta, Kraków 2016.
37. Oniszczyk J., *Ponowoczesność: państwo w ujęciu postnowoczesnym. Kilka zagadnień szczegółowych*, „Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego. Studia i Prace” 2012, nr 1.
38. *Podsumowanie 500 dni pracy rządu Donalda Tuska i koalicji PO-PSL*, Warszawa 2009.
39. *Polska Obywatelska. Podstawy programu politycznego Platformy Obywatelskiej RP*, Warszawa 2007.

40. Popiuk-Rysińska I., *Suwerenność w rozwoju stosunków międzynarodowych*, Warszawa 1993.
41. *Porzucić czy zostawić zasadę jednomyślności w UE?*, <https://dorzeczy.pl/opinie/506175/zasada-jednomyslności-w-ue-wisniewska-odejście-niezbedne.html> [19.12.2023].
42. *Program PO. Polska zasługuje na cud gospodarczy. By żyło się lepiej. Wszystkim!*, Warszawa 2007.
43. *Przemówienie Donalda Tuska na Konwencji w Sopocie 12.04.2014*, <https://www.platforma.org/aktualności/tusk-na-konwencji-po-w-sopocie-miejsce-polski-jest-na-zachodzie/> [13.05.2018].
44. Radosław Sikorski, *Przyszłością Unii Europejskiej jest federacja*, <https://www.rp.pl/publicystyka/art6378221-radosław-sikorski-przyszloscia-unii-europejskiej-jest-federacja> [24.09.2023].
45. Radosław Sikorski, *Suwerenność? Lepiej mieć całą mrówkę czy nogę od słonia?*, <https://www.wprost.pl/kraj/231538/sikorski-suwerenność-lepiej-mieć-całą-mrowkę-czy-nogę-od-słonia.html> [09.11.2023].
46. Rosicki R., *O suwerenności*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny” 2010, nr 4.
47. Róża Thun, *Nie fascynujemy się renacjonalizacją, bo pierwsi padniemy jej ofiarą*, <https://krytykapolityczna.pl/swiat/ue/thun-nie-fascynujemy-sie-renacjonalizacją-bo-pierwsi-padniemy-jej-ofiara/> [10.09.2023].
48. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Informacja ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2008 r.*, <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf/main/20C4290E> [28.03.2023].
49. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Informacja ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2010 roku*, <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf/main/583C4C86> [18.09.2023].
50. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Informacja ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2012 roku*, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=11dzien=2&wp=2iew=4> [20.12.2023].
51. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Informacja ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2014 roku*, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=67&dzien=2&wyp=83&view=2> [21.11.2023].
52. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Informacja prezesa Rady Ministrów Donalda Tuska w sprawie przyszłości Unii Europejskiej*, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=3&dzien=2&wyp=002> [23.10.2023].
53. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Informacja prezesa Rady Ministrów i prokuratora generalnego o działaniach instytucji państwowych w sprawie spółki Amber Gold*, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=20&dzien=2&wyp=026> [10.10.2023].
54. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Odpowiedź sekretarza stanu w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów – z upoważnienia prezesa Rady Ministrów – na interpelację nr 18 z 06.11.2007 r. w sprawie nowej koncepcji suwerenności państwa*, <https://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/1EF7A83A> [12.05.2023].
55. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Przedstawienie przez prezesa Rady Ministrów Donalda Tuska programu działania Rady Ministrów z wnioskiem o udzielenie wotum zaufania*, <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf/main/69110A4B#001SI> [21.12.2023].
56. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Przedstawienie przez Prezesa Rady Ministrów Donalda Tuska programu działania oraz składu Rady Ministrów wraz z wnioskiem*

- w sprawie wyboru członków Rady Ministrów, <https://www.sejm.gov.pl/sejm10.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=1&dzien=10&wyp=003> [18.12.2023].
57. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Przedstawienie przez Prezesa Rady Ministrów Ewę Kopacz programu działania Rady Ministrów z wnioskiem o udzielenie wotum zaufania*, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=76&dzien=1&wyp=3&view=4> [21.12.2023].
 58. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Wypowiedź Beaty Bublewicz z 15.12.2011 w debacie po informacji prezesa Rady Ministrów w sprawie przyszłości Unii Europejskiej*, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=2&wyp=097> [23.10.2023].
 59. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Wypowiedź Bogdana Klicha z 24.07.2002 w debacie po informacji o dotychczasowych pracach Konwentu Europejskiego*, <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/main/23915C53> [23.10.2023].
 60. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Wypowiedź Dariusza Rosati z 15.12.2011 po informacji prezesa Rady Ministrów w sprawie przyszłości Unii Europejskiej*, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=3&dzien=2&wyp=050> [04.10.2023].
 61. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Wypowiedź Grzegorza Schetyny z 15.12.2011 w debacie po informacji prezesa Rady Ministrów w sprawie przyszłości Unii Europejskiej*, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=3&dzien=2&wyp=003> [10.09.2023].
 62. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Wypowiedź Marcina Świąckiego z 08.05.2014 w debacie po informacji ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2014 roku*, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=67&dzien=2&wyp=111> [13.03.2023].
 63. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Wypowiedź Marty Fogler z 24.07.2002 w debacie po informacji o dotychczasowych pracach Konwentu Europejskiego*, <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/main/oD64FB14> [23.10.2023].
 64. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Wypowiedź ministra spraw zagranicznych Radosława Sikorskiego z 15.12.2011 po informacji prezesa Rady Ministrów w sprawie przyszłości Unii Europejskiej*, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=3&dzien=2&wyp=185> [12.12.2023].
 65. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Wypowiedź Stanisława Gorczycy z 24.07.2002 w debacie po informacji o dotychczasowych pracach Konwentu Europejskiego*, <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/main/o42501CE> [23.10.2023].
 66. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Wypowiedź Zbigniewa Chlebowskiego z 12.03.2008 w dyskusji po pierwszym czytaniu rządowego projektu ustawy o ratyfikacji Traktatu z Lizbony zmieniającego Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, sporządzzonego w Lizbonie dnia 13 grudnia 2007 r.*, <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf/main/oF2oA48D> [10.09.2023].
 67. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Wystąpienie Donalda Tuska z okazji otrzymania europejskiej nagrody Globsec*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2019/10/11/speech-by-president-donald-tusk-upon-receiving-the-globsec-european-award/> [12.08.2022].
 68. Sienkiewicz B., *Skąd brać moc*, <https://publica.pl/teksty/skad-brac-moc-51852.html> [14.09.2023].
 69. *Silna Polska, odnowiony Zachód. Dyplomacja w służbie obywatelom. Program polityki zagranicznej Platformy Obywatelskiej*, Warszawa 2019.
 70. Sorensen G., *Sovereignty: Change and Continuity an a Fundamental Institution*, „Political Studies” 1999, t. XLVII.

71. Sowiński S., *Suwerenność, ale jaka? Spór o suwerenność Rzeczypospolitej w polskiej eurodebacie*, „Studia Europejskie” 2004, nr 1.
72. *Suwerenność państwa członkowskiego Unii Europejskiej*, red. P. Stawarz, T. Wallas, K. A. Wojtaszczyk, Warszawa 2017.
73. Szpak K., *Polityka zagraniczna na forum Unii Europejskiej*, [w:] *Główne kierunki polityki zagranicznej rządu Donalda Tuska w latach 2007-2011*, red. P. Musiałek, Kraków 2012.
74. Szpak K., *Założenia programowe polityki zagranicznej koalicji rządowej PO-PSL w latach 2007-2011*, [w:] *Główne kierunki polityki zagranicznej rządu Donalda Tuska w latach 2007-2011*, red. P. Musiałek, Kraków 2012.
75. Tomaszewicz J., *Suwerenność. Narodziny i ewolucja pojęcia*, „Społeczeństwo Otwarte” 1997, nr 2.
76. Tusk D., *Nasza wielka stabilizacja*, rozm. T. Machała, „Wprost”, 22 X 2010, nr 39.
77. Tusk D., *Zwińmy folie, wynieśmy drabiny*, „Gazeta Wyborcza”, 26 III 2011, nr 71.
78. *Tusk: Wszystkie działania PiS wpisują się w rosyjską strategię rozbijania UE*, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/1496981,tusk-dzialania-pis-wpisuja-sie-w-rosyjska-strategie-rozbijania-ue.html> [10.12.2023].
79. *Uchwała III Krajowej Konwencji Platformy Obywatelskiej RP 21 maja 2006 r. PO stronie obywateli*, <https://platforma.org/dokumenty/uchwala-konwencja/2006> [09.08.2018].
80. Wallace W., *The Sharing of Sovereignty: The European Paradox*, „Political Studies” 1999, vol. 47.
81. Wiśniewski B., *Teoria demokratycznego pokoju*, [w:] *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, red. R. Zięba, S. Bieleń, J. Zając, Warszawa 2015.
82. Wituła N., *Znaczenie suwerenności w demokratycznym państwie prawa*, „Kultura Prawna” 2021, t. 4, nr 1-2.
83. *Współczesne partie i systemy partyjne państw Grupy Wyszehradzkiej w procesie demokratyzacji*, red. M. Barański i in., Katowice 2018.
84. *Wystąpienie Pana Ministra Radosława Sikorskiego w Fundacji Batorego*, Warszawa 8.10.2009, www.msz.gov.pl/Wystapienie,Ministra,Spraw,Zagranicznych,30699.html [23.10.2014].
85. *Wywiad Donalda Tuska dla Deutsche Welle: Europa to wspólnota wartości, a nie kontynent*, <https://www.dw.com/pl/wywiad-donald-tuska-dla-deutsche-welle-europa-to-wsp%C3%B3lnota-warto%C5%9Bci-a-nie-kontynent/a-5568777> [21.09.2023].
86. Zakrzewska I., *Narodziny idei integracyjnych w Europie po II wojnie światowej*, „Państwo i Społeczeństwo” 2003, nr 4.
87. Zmierczak M., *Wprowadzenie*, [w:] *Koncepcje suwerenności. Zbiór studiów*, red. I. Gawłowicz, I. Wierzchowiecka, Warszawa 2005.
88. Zuba K., *Problem suwerenności w oczach eurosceptyków na przykładzie wybranych państw europejskich*, [w:] *Suwerenność państwa we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, red. Z. Leszczyński, S. Sadowski, Warszawa 2005.